

การใช้พื้นที่ภายในมัสยิดเพื่อประกอบศาสนกิจ: กรณีศึกษา มัสยิดท่าอิฐ จังหวัดนนทบุรี*

The Use Of Spaces For Religious Activities: A Case Of Tha-It Mosque, Nonthaburi

ปชารัฐ ศักดาอดิศัย (Pacharat Sakdaadisai) **

ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล (Chaiyasit Dankittikul) ***

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการใช้พื้นที่ภายในมัสยิดท่าอิฐและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจของผู้ใช้พื้นที่ภายในมัสยิดดังกล่าวเพื่อประกอบศาสนกิจ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงพื้นที่ส่วนต่างๆ ของมัสยิดแห่งนี้ให้มีความเหมาะสมกับสภาพการใช้งานในปัจจุบัน

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ซึ่งเป็นชาวมุสลิมผู้ใช้พื้นที่ภายในมัสยิดเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ รวมถึงการสังเกตพฤติกรรมของผู้ใช้พื้นที่ภายในมัสยิดโดยวิธีการของ "William Whyte" และการสัมภาษณ์และซักถามข้อมูลต่าง ๆ จากผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินงานของมัสยิด

ผลการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ภายในมัสยิดยังไม่สามารถรองรับการใช้งานของชาวไทยมุสลิมได้ทุกกลุ่ม ซึ่งแนวทางในการแก้ไขปัญหาการใช้พื้นที่ดังกล่าวนี้ ไม่เพียงแต่ต้องคำนึงถึงข้อกำหนดต่าง ๆ ของศาสนาอิสลามเท่านั้น หากแต่ยังต้องมุ่งให้ชาวมุสลิมทุกคนสามารถปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาภายในมัสยิดท่าอิฐได้อย่างสะดวกสบาย ปลอดภัย และทัดเทียมกัน โดยข้อค้นพบต่าง ๆ จากการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อคณะกรรมการประจำมัสยิดสำหรับนำไปใช้ปรับปรุงพื้นที่ภายในมัสยิดให้มีความเหมาะสมต่อไป

คำสำคัญ: การปฏิบัติศาสนกิจ, มัสยิดท่าอิฐ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (Thesis Master Of Architecture Program In Interior Architecture)

** นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (Master Of Architecture Program In Interior Architecture)

*** รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก (Associate Professor Dr. Chaiyasit Dankittikul)

Abstract

The study aimed to investigate the use of interior space in the Tha-it mosque and to identify factors influencing the satisfaction of those users. Expectedly, the study could help improve all deficiencies of this religious building.

Methodologically, the data of this qualitative study were directly collected from several Muslims who used the mosque. While the techniques of “William Whyte” were employed to observe the mosque users, in-depth interviews with the mosque’s management staff were also conducted to yield reliable information.

The results indicated that numerous areas in the mosque could not accommodate and benefit all users. Thus, while the issues of Islam traditions and provisions for conveniences and equal opportunities to all users were suggested for future improvement of the mosque, all recommendations could be beneficial directly to the mosque committee.

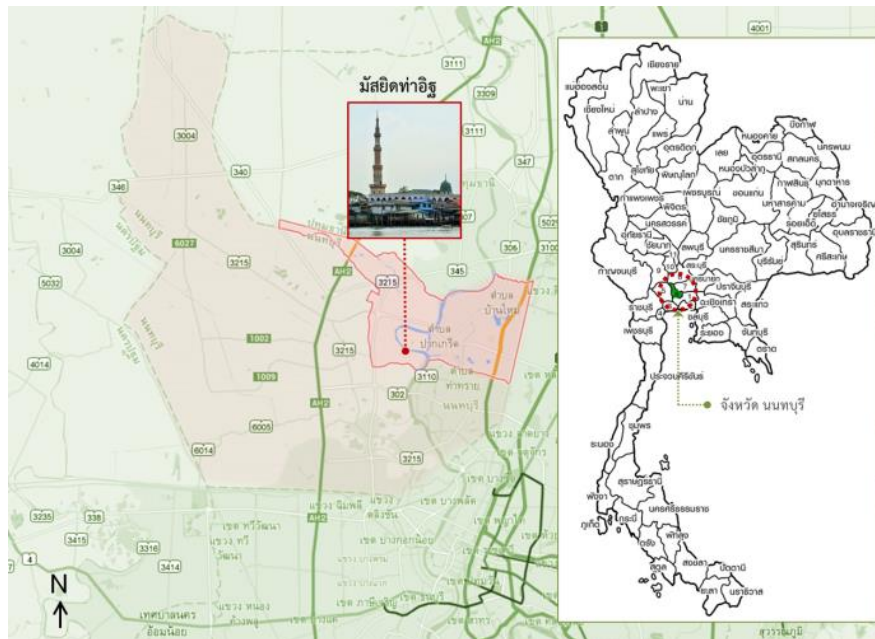
Keywords: Practice Religious activity, Tha-it Mosque

บทนำ

ผืนดินอันอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยเป็นแหล่งหลอมรวมผู้คนหลากหลายศาสนาและหลากหลายวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน อิสลามก็เป็นอีกศาสนาหนึ่งซึ่งชาวไทยจำนวนมากมีความเลื่อมใสและศรัทธา นับเนื่องมาแต่ครั้งสมัยอยุธยาตอนต้น ในทุกวันนี้ประชากรไทยซึ่งนับถือศาสนาอิสลามได้แพร่กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย โดยแต่ละพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งพักพิงอยู่อาศัยก็มีมัสยิดตั้งตระหง่านโดดเด่นเป็นจุดหมายและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยมุสลิมเหล่านี้ (สมัย เจริญช่าง, 2555)

มัสยิดทำอิฐ ตำบลทำอิฐ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ก็เป็นศาสนสถานอีกแห่งหนึ่งของชาวไทยมุสลิมที่มีความสำคัญและมีขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัด มัสยิดแห่งนี้มีประวัติความเป็นมายาวนานนับแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยในอดีตนั้นชาวไทยมุสลิมจำนวนหนึ่งได้อพยพย้ายถิ่นฐานจากจังหวัดปัตตานีและจังหวัดชายแดนภาคใต้อื่น ๆ เข้ามาตั้งรกรากอยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่ใกล้กับเมืองหลวง ซึ่งก็รวมถึงพื้นที่ชุมชนทำอิฐในปัจจุบันนี้ด้วย ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวไทยมุสลิมในเมืองหลวงจำนวนมากได้อพยพหนีภัยสงครามออกไปยังพื้นที่อื่น ๆ และส่วนหนึ่งก็ได้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านทำอิฐแห่งนี้ โดยชาวไทยมุสลิมที่อยู่อาศัยรวมกันในพื้นที่ดังกล่าวนี้ก็ได้ร่วมกันปฏิบัติศาสนกิจ ณ มัสยิดทำอิฐแห่งนี้มาอย่างต่อเนื่องโดยตลอดตั้งแต่เมื่อครั้งอดีตจวบจนกระทั่งปัจจุบัน (อาดิศร์ อิดริส รักษมณี, 2557)

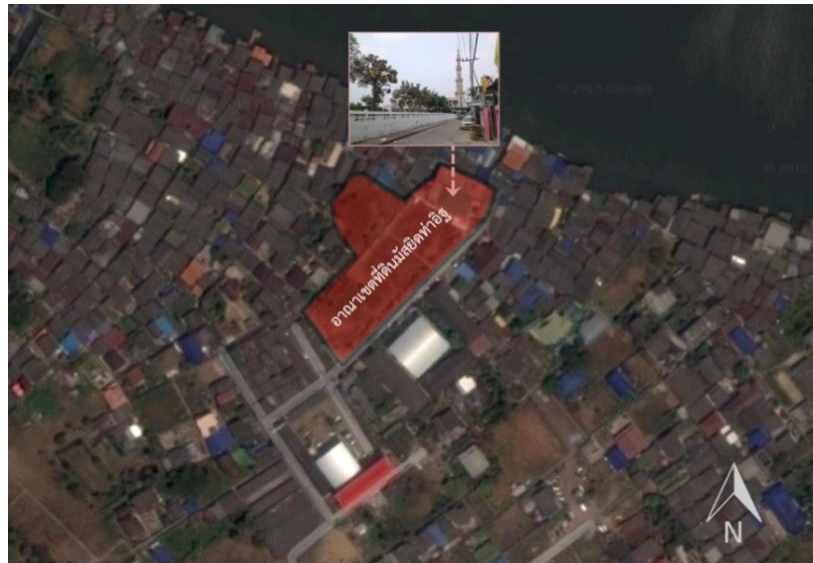
อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ความต้องการของชาวไทยมุสลิมบ้านทำอิฐในการใช้ประโยชน์มัสยิดเพื่อประกอบศาสนกิจยังคงดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องนั้น ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาปัญหาความไม่พอเพียงของพื้นที่ภายในมัสยิดและความขัดแย้งของกิจกรรมในการใช้พื้นที่ภายในมัสยิดก็ได้ทวีความขัดแย้งมากขึ้นเป็นลำดับด้วยเช่นกัน ซึ่งการก่อตัวของปัญหาดังกล่าวนี้นี้ก็ได้กลายเป็นประเด็นข้อห่วงใยยิ่งของคณะกรรมการดำเนินงานของมัสยิดทำอิฐและเหล่าชาวไทยมุสลิมบ้านทำอิฐโดยรวม (อาดิศร์ อิดริส รักษมณี, 2557)

ภาพที่ 1 ที่ตั้งวัดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลท่าอิฐ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

ภาพที่ 2 สถานที่สำคัญโดยรอบวัดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

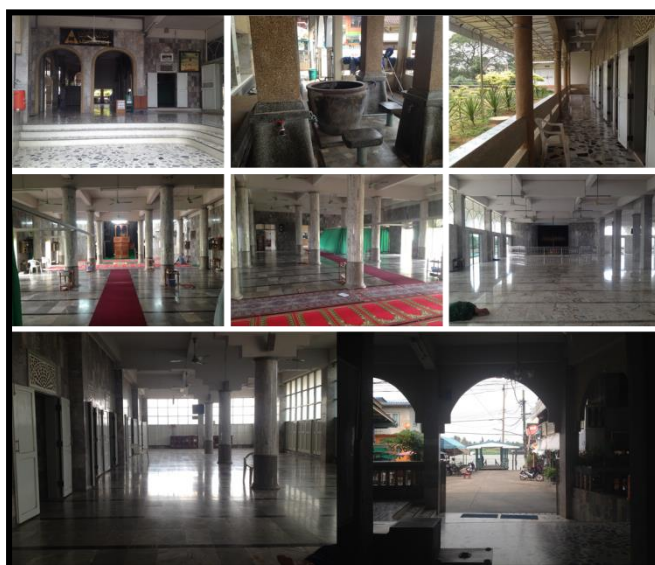

ภาพที่ 3 อาณาเขตที่ดินของมัสยิดท่าอิฐ

ที่มา: Google Map. (2557). อำเภوتاอิฐ. เข้าถึงเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2558.

ภาพที่ 4 ลักษณะพื้นที่ภายนอก

ภาพที่ 5 ลักษณะพื้นที่ภายใน

คำถามการวิจัย

1. ในปัจจุบันพื้นที่ภายในมัสยิดทำอิฐมีความเหมาะสมในการปฏิบัติศาสนกิจมากน้อยเพียงใด
2. อะไรเป็นอุปสรรคในการใช้พื้นที่ภายในมัสยิดเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ
3. ปัจจัยใดส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจของชาวมุสลิมในการใช้พื้นที่ภายในมัสยิดทำอิฐ
4. แนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปรับปรุงพื้นที่ภายในมัสยิดทำอิฐควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้พื้นที่ภายในมัสยิดทำอิฐในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการใช้พื้นที่ภายในมัสยิด
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจในการใช้พื้นที่ภายในมัสยิดทำอิฐ
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการปรับปรุงพื้นที่ภายในมัสยิดทำอิฐ

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาโดยรวมในการศึกษานี้ครอบคลุมในประเด็นการใช้พื้นที่ภายในมัสยิดทำอิฐเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจของชาวไทยมุสลิมในการใช้พื้นที่ภายในมัสยิด

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการศึกษาได้แก่ ชาวไทยมุสลิมซึ่งใช้พื้นที่ภายในมัสยิดเพื่อปฏิบัติศาสนกิจในระหว่างที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษาครอบคลุมอาณาบริเวณพื้นที่ของมัสยิดทำอิฐทั้งหมด

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษานี้ครอบคลุมระยะเวลาระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2558 ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2558 รวมทั้งสิ้นจำนวน 8 เดือน

ขั้นตอนการศึกษา

ลำดับขั้นตอนการศึกษามีรายละเอียดดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. สำรวจพื้นที่มัสยิดทำอิฐ เพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้นด้วยวิธีสังเกตและถ่ายภาพประกอบ
3. ศึกษาองค์ประกอบภายในมัสยิดทำอิฐ โดยการสำรวจและการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
4. ศึกษากิจกรรมทางศาสนาอิสลามและพฤติกรรมการใช้งานพื้นที่ภายในมัสยิดทำอิฐโดยการสังเกต สัมภาษณ์ จดบันทึก ถ่ายภาพ ทำแบบสำรวจ
5. สรุปรวบรวมข้อมูลจากขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนที่ 3 และขั้นตอนที่ 4 เพื่อสร้างแบบสอบถามสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นความพึงพอใจของชาวมุสลิมในการใช้มัสยิด

6. วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความจากข้อมูลซึ่งรวบรวมจากแบบสอบถาม
7. สรุปผลและเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปรับปรุงมัสยิดทำอิฐ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ผู้วิจัยสนใจในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ ผู้ที่เข้ามาปฏิบัติศาสนกิจภายในสถาปัตยกรรมมัสยิดทำอิฐ การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยจะมุ่งไปที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (Key Informant) เช่น ผู้นำชุมชน อิหม่าม ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นโดยตรง ทั้งนี้เราจะกระจายให้ครอบคลุมทั้งเรื่องเพศ อายุ และผู้ทุพพลภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการใช้งานและความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติศาสนกิจภายในมัสยิดทำอิฐ ซึ่งแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวมีส่วนประกอบดังนี้

- ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ
- ตอนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของมุสลิมในการใช้พื้นที่มัสยิดทั้งภายในและภายนอก
- ตอนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของมุสลิมต่อการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม
- ตอนที่ 4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของมุสลิมต่อสิ่งอำนวยความสะดวกในมัสยิด
- ตอนที่ 5 แบบสอบถามข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการใช้พื้นที่ภายในมัสยิดทำอิฐ โดยเป็นแบบสอบถามปลายเปิด

วิธีการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์ จากมุสลิมที่เข้ามาปฏิบัติศาสนกิจภายในสถาปัตยกรรมมัสยิดทำอิฐ โดยการเก็บข้อมูลนั้น จะทำการสัมภาษณ์ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะได้ข้อมูลในเชิงลึกที่ต้องการตามประเด็นที่จะทำการศึกษาวิจัย โดยไม่จำกัดจำนวนในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. ผู้วิจัยได้ทำหนังสือถึงคนที่สามารถให้เข้าถึงข้อมูลมัสยิดทำอิฐได้ เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลภายในมัสยิดทำอิฐ
2. จัดทำแผนวัน และเวลาในการดำเนินการเก็บข้อมูลให้ทางเจ้าของสถานที่ หรือคนดูแลประจำมัสยิดทำอิฐ
3. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากมุสลิมที่เข้าไปปฏิบัติศาสนกิจภายในสถาปัตยกรรมมัสยิดทำอิฐ โดยผู้วิจัยจะแนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสอบถามความยินยอมของกลุ่มตัวอย่างก่อนสัมภาษณ์ทุกครั้ง ระยะเวลาเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือน มีนาคม-ตุลาคม 2558 รวมระยะเวลาทั้งหมด 8 เดือน

โดยการเก็บข้อมูลนั้น ใช้วิธีการสังเกต และการสัมภาษณ์เป็นหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีรายละเอียดดังนี้

4. การสังเกต (Observation) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation Observation) คือ การสังเกตที่ผู้สังเกตไม่ได้เข้าไปใช้ชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มคนที่กำลังศึกษา โดยไม่ต้องการให้ผู้ถูกสังเกตรู้สึกกรบกรวน เพราะอาจทำให้พฤติกรรมผิดไปจากปกติได้ ซึ่งอาจใช้ในระยะเวลาแรกของการวิจัยแล้วใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในระยะเวลาหลัง ซึ่งใช้เทคนิควิธีการสังเกตของ William Whyte ควบคู่ในการเก็บข้อมูล

การใช้เทคนิควิธีการและทฤษฎีของวิลเลียม ไวท์ (Whyte,1980) เป็นเครื่องมือเพื่อนำมาประกอบการลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ภายในมัสยิดท่าอิฐของมุสลิมทั้งในเวลาพิธีกรรมและนอกพิธีกรรม

หลังจากได้ข้อมูลมานั้น ได้ทำการวิเคราะห์เพื่อหาค่าความถี่ของมุสลิมที่เข้ามาใช้พื้นที่ภายในมัสยิดตลอด 5 ช่วงเวลา โดยจะกระจายให้ครบทั้ง 7 วันจันทร์-อาทิตย์ เพื่อหาค่าความถี่ ว่ามีการใช้พื้นที่ในส่วนไหนมากที่สุดภายในมัสยิด และทำการปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมต่อการใช้งานมากยิ่งขึ้นในแต่ละพื้นที่นั้น ๆ อย่างไรก็ตาม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยปกติมีสิ่งที่จะต้องทำการสังเกตอยู่ 6 ประการ ได้แก่(นิสาชูโต, 2545)

4.1 การกระทำ คือ การใช้ชีวิตประจำวัน การรับประทานอาหาร การทำมาหากิน การปฏิบัติภารกิจอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน

4.2 แบบแผนการกระทำ คือ การกระทำหรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการ มีขั้นตอนจนเป็นแบบแผน ชี้ให้เห็นสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของสมาชิก

4.3 ความหมาย คือ การให้ความหมายของการกระทำหรือแบบแผนพฤติกรรม

4.4 ความสัมพันธ์ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนหรือสังคมนั้น

4.5 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิก คือ การที่บุคคลยอมรับมีส่วนร่วมในกิจกรรม

4.6 สภาพสังคม คือ ภาพรวมทุกแง่มุมที่สามารถประเมินหรือสังเกตเห็นได้ เช่น การตั้งบ้านเรือน วัด โรงเรียน สถานที่สำคัญในชุมชน

5. การสัมภาษณ์ (Interview)

5.1 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ มักจะใช้ควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม โดยการเตรียมคำถามแบบกว้าง ๆ มาล่วงหน้าแบบไม่จำกัดคำตอบ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการนี้อาจใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การตะล่อมกล่อมเกล่า (Probe) ซึ่งเป็นการพูดคุยกักถามเพื่อล้วงเอาส่วนลึกของข้อมูลมา หรือการเงี่ยหูฟัง (Eavesdropping) ซึ่งเป็นการฟังคำสนทนาของผู้อื่นโดยผู้วิจัยไม่ต้องตั้งคำถามเอง (นิสา ชูโต, 2545)

5.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informant Interview) ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้หรือมีข้อมูลในเรื่องที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาดีที่สุดหรือมีความเกี่ยวข้องมากที่สุดโดยกำหนดตัวผู้ตอบบางคนแบบเจาะจงเอาไว้ล่วงหน้า

6. เอกสาร(Documentary) เอกสารที่ใช้ในการศึกษา ส่วนมากเป็น หนังสือวารสาร หนังสือพิมพ์ และจะใช้เอกสารชิ้นต้นบ้างบางกรณีถ้ามีหลักฐาน แหล่งข้อมูลเอกสาร เช่น หอสมุดสถานที่ราชการ เป็นต้น

7. คัดกรองข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการสัมภาษณ์และเอกสารที่ศึกษาทั้งหมดในแต่ละวัน (Preliminary Editing) โดยพิจารณาเนื้อหาและใจความสำคัญของข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์ในแต่ละประเด็น

ความสอดคล้องของคำตอบที่เกี่ยวข้องกันกับงานวิจัย และทำการคัดกรองคุณลักษณะของตัวอย่างเนื้อหาข้อมูลให้ตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

8. ตรวจสอบแก้ไขภาพรวมของข้อมูลครั้งสุดท้าย (Final Editing) เพื่อเตรียมสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป (นิสา ชูโต, 2545)

กรอบแนวคิดตามทฤษฎี

ภาพที่ 1.6 แผนภาพกรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่ทำการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน อิหม่าม ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นโดยตรง และสังเกตพฤติกรรมกิจกรรมที่เกิดขึ้น ในประเด็นการใช้งานและความพึงพอใจในการเข้ามาปฏิบัติศาสนกิจภายในสถาปัตยกรรมมัสยิดท่าอิฐ ที่รวบรวมได้ มาวิเคราะห์ด้วยการพรรณนา การคำนวณค่าเป็นร้อยละ และดำเนินการโดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการสังเคราะห์ เอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความ วารสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและในต่างประเทศเกี่ยวกับองค์ความรู้เกี่ยวกับที่มาของมัสยิดท่าอิฐ องค์ประกอบของมัสยิด หลักคำสอนทางศาสนา

ข้อควรปฏิบัติเมื่ออยู่ในมัสยิด วิธีชีวิตของมุสลิมภายในชุมชนท่าอิฐ โดยจะต้องทำการตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งทำไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการศึกษา

1. จากการศึกษาการใช้พื้นที่ภายในมัสยิดท่าอิฐเพื่อประกอบพิธีฮัจญ์นั้นพบว่า ภายในมัสยิดมีโถงละหมาดด้วยกัน 3 ส่วนได้แก่ โถงละหมาดใหญ่ชั้นล่างสำหรับผู้ชาย โถงละหมาดบริเวณด้านซ้ายของโถงละหมาดใหญ่สำหรับผู้หญิง และโถงละหมาดชั้นบนสำหรับผู้ชาย ซึ่งในการร่วมทำพิธีละหมาดในพื้นที่ดังกล่าวนี้ชาวมุสลิมทุกคนจะมีความเท่าเทียมกันไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น แต่อย่างไรก็ตามมีข้อยกเว้นบางประการสำหรับผู้สูงอายุหรือผู้พิการที่สามารถนั่งละหมาดบนเก้าอี้หรือบนพื้นได้โดยไม่จำเป็นต้องปฏิบัติให้ครบสมบูรณ์ทุกอิริยาบถ นอกจากนี้แล้วยังพบว่าชาวมุสลิมส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อพื้นที่ภายในมัสยิด เว้นแต่เฉพาะกลุ่มสตรีซึ่งพบว่ามีอุปสรรคคิดขวางในการเข้าใช้พื้นที่โถงละหมาดในช่วงเวลาละหมาดบ่าย เนื่องด้วยในช่วงเวลาดังกล่าวมักมีผู้เข้าร่วมพิธีละหมาดเป็นจำนวนมากกีดขวางเส้นทางสัญจรจึงไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่โถงละหมาดสำหรับสตรีได้โดยสะดวก สำหรับการละหมาดทั้งห้าเวลาในหนึ่งวันนั้นมีชาวมุสลิมเข้าร่วมพิธีโดยรวมประมาณ 200-600 คน (คณิต ดวงหัตถี, 2537)

ภาพที่ 7 ผู้สูงอายุนั่งละหมาดภายในมัสยิด

ภาพที่ 8 พื้นที่บริเวณห้องสุขาหญิง

2. จากการศึกษาการใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาภายในมัสยิดยังพบว่า นอกเหนือไปจากพิธีอีดบะห์หรือการละหมาดแล้ว การทำอาหารแจกผู้เข้าร่วมพิธีละศีลอดและการพบปะพูดคุยกันในช่วงเวลา ก่อนและหลังพิธีอีดบะห์ก็เป็นกิจกรรมสำคัญของผู้ใช้พื้นที่ภายในมัสยิดด้วยเช่นกัน ดังนั้นพื้นที่ครัวของมัสยิดซึ่งเป็นส่วนสำคัญและจำเป็นสำหรับการทำอาหารในระหว่างช่วงพิธีละศีลอดนั้นจึงควรปรับปรุงให้สามารถอำนวยความสะดวกได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ส่วนพื้นที่สำหรับการพบปะพูดคุยนั้นควรจัดพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นสัดส่วนเหมาะสมเพื่อมิให้รบกวนต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่อื่นซึ่งอยู่ใกล้เคียง

ภาพที่ 9 พื้นที่ครัว

3. จากการศึกษาในประเด็นความพึงพอใจของชาวมุสลิมในการใช้พื้นที่ภายในมัสยิดทำอิฐเพื่อปฏิบัติศาสนกิจนั้นพบว่า ชาวมุสลิมส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับหนึ่ง โดยมีข้อเสนอแนะให้มีการปรับปรุงพื้นที่บางส่วนของมัสยิดให้มีความเหมาะสมสำหรับรองรับผู้คนจำนวนมากในช่วงเวลาที่มีกิจกรรมสำคัญ นอกจากนี้ กลุ่มมุสลิมสตรีส่วนใหญ่ยังได้เสนอแนะให้สร้างห้องน้ำแห่งใหม่ทดแทนห้องน้ำเดิม เนื่องจากกิจกรรมต่าง ๆ ในบริเวณใกล้ห้องน้ำเดิมนั้นมักกีดขวางการสัญจรเข้าสู่พื้นที่โถงละหมาดของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่มีผู้คนจำนวนมากเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญของมัสยิด (กุสุมา ธรรมธำรง, 2545)

ข้อเสนอแนะในการปรับปรุง

1. ในส่วนพื้นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนานั้นควรปรับปรุงให้มีความสะดวกสบายและ เหมาะสมต่อการใช้งานมากยิ่งขึ้น โดยเพิ่มพื้นที่จัดเก็บหนังสืออัลกุรอานและหลักคำสอนให้มีความเหมาะสมกับสถานที่ และสนองต่อการใช้งาน โดยแบ่งพื้นที่ในการจัดวางเป็นสองลักษณะ คือ การออกแบบชั้นวางรอบเสาและบริเวณริมผนัง ในส่วนของการทำชั้นบริเวณรอบเสามีอยู่ทั้งหมด 6 ตำแหน่งและบริเวณริมผนังอีก 8 ตำแหน่งโดยแบ่งเป็นบริเวณผนังโถงละหมาดชั้นล่าง 4 ตำแหน่ง และบริเวณผนังโถงละหมาดชั้นบนอีก 4 ตำแหน่ง ส่วนในบริเวณพื้นที่โถงละหมาดนั้นควรปรับปรุงพื้นที่บางส่วนสำหรับผู้พิการหรือผู้สูงอายุโดยเฉพาะ

2. นอกจากเหนือไปจากพื้นที่ประกอบพิธีกรรมแล้ว พื้นที่ใช้งานส่วนต่าง ๆ ภายในมัสยิดก็ควรได้รับการปรับปรุงให้มีความเหมาะสมด้วยเช่นกัน สำหรับพื้นที่ทางเข้าสู่มัสยิดนั้น ควรปรับปรุงพื้นที่ถอดรองเท้าให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยการกำหนดตำแหน่งวางตู้เก็บรองเท้าบริเวณทางเข้ามัสยิดทั้งสองด้านรวมสี่จุดด้วยกัน สำหรับการแก้ไขปัญหาพื้นที่ต่างระดับเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถสัญจรภายในมัสยิดได้โดยสะดวกและปลอดภัยมากยิ่งขึ้นนั้นได้เสนอติดตั้งบาร์สำหรับพยุงตัวบริเวณผนังจำนวนสี่จุดในบริเวณทางเข้ามัสยิดด้านทิศใต้

ส่วนห้องน้ำทุกแห่งภายในมัสยิดนั้นควรปรับปรุงให้ผู้ปฏิบัติงานทั้งหมดสามารถใช้งานได้โดยสะดวกและปลอดภัยโดยการติดอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มไปในจุดและตำแหน่งที่มีความเหมาะสม นอกจากนี้แล้วในการปรับปรุงพื้นที่ครัวภายในมัสยิดนั้น นอกจากการพิจารณาออกแบบชุดครัวโดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับขนาดและลักษณะพื้นที่แล้ว ประเด็นความสะดวกสบายและความปลอดภัยในการใช้งานก็มีความสำคัญสำหรับการปรับปรุงพื้นที่ส่วนนี้ด้วยเช่นกัน (Nda, 2556)

3. การนั่งพูดคุยระหว่างการเข้าร่วมพิธีละหมาดในมัสยิดทำอิฐนั้นเป็นกิจกรรมทางสังคมที่มีความสำคัญยิ่งประการหนึ่งของชาวไทยมุสลิมบ้านท่าอิฐ ดังนั้นพื้นที่สำหรับนั่งพูดคุยก่อนและหลังการทำพิธีฮัจญ์จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาในการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ภายในมัสยิดต่อไป

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ภายในมัสยิดยังไม่สามารถรองรับการใช้งานของชาวไทยมุสลิมได้ทุกกลุ่มเนื่องจากไม่ได้มีการปรับปรุงมาเป็นระยะเวลานาน ฉะนั้นการศึกษาวิจัยนี้ได้มีปรับปรุงแก้ไขการใช้พื้นที่ในการปฏิบัติงานทางศาสนาอิสลามภายในมัสยิดทำอิฐจากอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นกับมุสลิมที่เข้ามาปฏิบัติงานภายในมัสยิดทำอิฐ รวมไปถึงประเด็นที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการใช้งานที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงห้องน้ำใหม่ การออกแบบชุดครัวสำหรับใช้งานภายในมัสยิด รวมไปถึงการติดตั้งราวจับสำหรับผู้พิการหรือผู้สูงอายุสำหรับวางรองเท้า เพื่อให้คนในชุมชนมุสลิมทำอิฐที่เข้ามาปฏิบัติงานทางศาสนาเกิดความสะดวกในการใช้พื้นที่สูงสุด รวมไปถึงผู้ที่มีความสนใจในการศึกษาต่อสามารถศึกษาข้อมูลเพื่อต่อยอดในการพัฒนาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กุสุมา ธรรมธำรง. (2545). การออกแบบอาคารสถานที่เพื่อคนทุกคน (Architectural Design for All):

ทางเข้า-ออกอาคาร (Entrance Area): ห้องน้ำ-ส้วม (Toilet). ฉบับที่ 1. (2545).

Faculty of Architecture, Thammasat University: 100-101.

Kanchanapisek. (2556). มุสลิมและมัสยิดในไทย. สืบค้นวันที่ 12 มิถุนายน 2558,จาก

<http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=36&chap=1&page=t36-1-infodetail07.html>.

คณิต ดวงหส์ดี.) 2537). สุขภาพจิตกับความพึงพอใจในงานของข้าราชการตำรวจชั้น ประทวนใน เขตเมือง และเขตชนบทของจังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาจิตวิทยาการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

จิตตินันท์ เตชะคุปต์. (2544). เจตคติและความพึงพอใจในการบริการ. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- แจ่มจรรยาธิ์ สุทธิผล.ศ.ปี พ) .2558). “การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร จากการประกาศเขตอนุรักษ์โครงการกรุงรัตนโกสินทร์”วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ปีที่ 8 , ฉบับที่ 2 เดือน พฤษภาคม สิงหาคม -2558 : 2937-2952.
- Sendsmile. (2556). **Universal Design**. สืบค้น วันที่ 8 เมษายน 2558, จาก http://www.sendsmile.net/?page_id=442.
- Smc.ssk. (2557). **งานศพตามหลักศาสนาอิสลาม**. สืบค้น วันที่ 21 เมษายน 2558, จาก http://smc.ssk.ac.th/intranet/sac.or.th/Subdetail/seminar/sum_of_seminar/seminar.50html
- 2Bbride to-be bride. (2558). **พิธีแต่งงานอิสลาม**. สืบค้น วันที่ 17 มิถุนายน 2558, จาก http://www.2bbride.com/weddinglibrary/weddinglibrary_expert_front/detail_view/92.
- นิสา ชูโต (2545). **การวิจัยเชิงคุณภาพ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แม่ทัพสอยท์ จำกัด.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- Pantip. (2558). **ประวัติศาสตร์การอพยพของมุสลิมในไทย**. สืบค้น วันที่ 25 เมษายน 2558, จาก <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2006/12/K4950974/K4950974.html>.
- Pwdsthai. (2558). **Universal Design**. สืบค้น วันที่ 25 เมษายน 2558, จาก www.pwdsthai.com/files/universal_design.pdf.
- Masjidinfo. (2556). **ประวัติความเป็นมามัสยิดทำอิฐ**. สืบค้น วันที่ 9 มิถุนายน 2558, จาก <http://www.masjidinfo.com/mosque/info/1390286475>.
- วิทย์ เทียงบุญธรรม. (2541). **พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- วสมน สานะเสน.ศ.ปี พ) .2558). “แนวคิด รูปแบบและพัฒนาการของมัสยิดของมัสยิดต้นสน เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ปีที่ 8 , ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม – เมษายน 2554 : 1481-1495.
- Wikipedia. (2558). **การละหมาด**. สืบค้น วันที่ 22 มิถุนายน 2558, จาก<http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B%8A5E%0B%8B%0E%0B%8AB%E%0B%8A>.
- สมัย เจริญช่าง. (2555). **ย้อนรอย...มุสลิมสยาม**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อพัฒนาเยาวชนสู่ภาวะผู้นำ.
- อาดิศร์ อิดริส รักษมณี. (2557). **มัสยิดในกรุงเทพฯ**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- อารี จำปาปลาย, ธีรรงค์ สุกุลศรี และอาซิส ประสิทธิหิมะ. (2554). **มุสลิมในประเทศไทย: ชายขอบหรือเพียงแค่แตกต่าง**. การสัมมนาทางวิชาการเรื่องประชากรชายขอบและความเป็นธรรมในสังคม. นครปฐม: ประชากรและสังคม สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Nda. (2556). **อุปกรณ์ที่ใช้ติดตั้งสำหรับห้องน้ำเพื่อคนทั้งมวล**. สืบค้น วันที่ 16 กรกฎาคม 2558, จาก <http://universaldesign.ie/Built-Environment/Building-for-Everyone/Sanitary-Facilities.pdf>

ภาษาต่างประเทศ

Frishman, (1994). **The Mosque**. London: Thames and Hudson.

Gehl, Jan. (1987). **Life Between Buildings**. New York: Van Nostrand Reinhold.

Hillenbrand. (1994). **Islamic Architecture**. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Jacobs, Jane. (1962). **The Death and Life of Great American Cities**. London: Cape.

Prochazka A. B. (1986). **Introduction to Islamic Architecture**. Zurich: Muslim Architecture
Research Program.

Tchumi, Bernard. (1990). **Question of Space**. London: Architectural Association.

Whyte, William H. (1980). **The Social Life of Small Urban Space**. Washington D.C.:
Conservation Foundation.